

Олександр Клименко

Науковий співробітник відділу методології мистецької критики,
Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії
мистецтв України

e-mail: klymenko888@gmail.com | orcid.org/0000-0002-3698-5783

Alexander Klymenko

Research Fellow in the Department of Methodology of Art Criticism,
Modern Art Research Institute of the National Academy
of Arts of Ukraine

**НООСФЕРНО-
КОСМІЧНИЙ
ІМПЕРАТИВ:**

СВІТОВІ ВИТОКИ
ТА ГЛОБАЛЬНА МІСІЯ

**THE NOOSPHERIC
AND COSMIC
IMPERATIVE:**

WORLD ORIGINS
AND GLOBAL MISSION

DOI: 10.31500/2309-7752.20.2024.319178 | УДК 7.06

Анотація. Концепцію ноосферно-космічного імперативу автор статті, попри війну, розробив та докладно теоретично обґрунтував. Він працював над колом ноосферно-космічних ідей та уявлень від 2018 року, створюючи нове відповідне мистецтво, а з початком активної фази російської агресії у 2022 році він, перебуваючи в Києві, свідомо та цілеспрямовано посилив дослідження. Тверде переконання про необхідність нового, рятівного мислення та мистецтва як для нашої країни, так і для всього людства було підтверджене жакливими поточними подіями. До 2024 року букет ідей видатних світових постатей різних епох та особливі авторські інтуїтивні передбачення структувалися в амбітне профетичне вчення ноосферно-космічного імперативу, яке є основою ноосферно-космічного мистецтва майбутнього. Новітнє мистецтво є дієвою візуальною частиною концепції, його зовнішньою репрезентативною формою. Доповнюючи одне одного, вони пропонують шлях порятунку цивілізації від ганебного та, на жаль, більш ніж реально-го самознищення, чи знищення від Геї, окреслюють шлях до подолання самовбивчої конфронтації, до щасливого мирного майбутнього, розвитку, розквіту людства та у підсумку — до виконання його космічного призначення. Сьогодні немає нічого важливішого та актуальнішого в світі, особливо в тлі небаченого мілітаристського психозу, божевільного загострення взаємної ненависті та ворожнечі, які ми спостерігаємо, на тлі низки війн, що вже полихають, та більш ніж реальної небезпеки світової ядерної війни.

У статті докладно розглянуто світові витоки та місію вчення ноосферно-космічного імперативу, яке створено на основі синтезу багатьох філософських, наукових, духовних ідей та відкриттів усієї історії цивілізації, в усвідомленні її нових та невідкладних екологічних потреб. Розкрито вирішальне українське джерело імперативу — концепцію ноосфери, яку розробив академік Володимир Вернадський. Досліджено надсучасну концепцію антропокосмізму українського науковця ХХ століття Миколи Холодного, яка вочевидь випередила час і є одним з важливих складників концепції ноосферно-космічного імперативу.

Стаття також затронує вплив теорії Геї, яку запропонував британський дослідник Джеймс Лавлок і творчо розвинув філософ Бруно Латур. Визначено попередників чи близькі за світосприйняттям постаті у світовому мистецтві та культурі. Окремо висвітлено

Abstract. Despite the war, the author of the article has developed and thoroughly substantiated the concept of the noospheric-cosmic imperative. Since 2018, he has been working on a circle of noospheric-cosmic ideas and representations, creating a new type of corresponding art. With the beginning of the full-scale Russian aggression in 2022, while staying in Kyiv, he consciously and purposefully intensified his research. The firm conviction in the necessity of new, life-saving thinking and art—for both Ukraine and all of humanity—has been confirmed by the horrifying current events. By 2024, a bouquet of ideas from prominent global figures across different eras and the author's own intuitive insights were structured into an ambitious prophetic teaching of the noospheric-cosmic imperative, which serves as the foundation of the noospheric-cosmic art of the future. This new art constitutes the active visual component of the concept, its external representational form. Complementing one another, they propose a path to saving civilization from disgraceful and—unfortunately—more than real self-destruction or destruction by Gaia. They outline a way to overcome suicidal confrontation and reach a peaceful, happy future of development, human flourishing, and ultimately the fulfillment of humanity's cosmic destiny. Today, in light of the unprecedented militaristic psychosis, the insane escalation of mutual hatred and hostility, the ongoing wars, and the all-too-real threat of global nuclear catastrophe, there is nothing more vital and urgent in the world.

The article explores in detail the global origins and mission of the noospheric-cosmic imperative, which is based on a synthesis of numerous philosophical, scientific, and spiritual ideas and discoveries throughout the history of civilization, taking into account its new and pressing ecological needs. It reveals the decisive Ukrainian source of the imperative—the noosphere concept developed by academician Volodymyr Vernadsky. It also examines the ultra-contemporary anthropocosmism theory of 20th-century Ukrainian scientist Mykola Kholodny, which was clearly ahead of its time and is a significant component of the noospheric-cosmic imperative.

The article also touches on the influence of the Gaia theory proposed by British researcher James Lovelock and creatively developed by philosopher Bruno Latour. It identifies predecessors and figures with similar worldviews in global art and culture. Special attention is given

провідну роль творчості Казимира Малевича та інтуїтивно-ноосферного мистецтва Робера та Соні Делоне, яких автор вважає своїми попередниками.

У статті доведено, що в реальних умовах сучасного світу саме візуальне відображення світоглядно-філософської концепції у мистецтві може бути найбільш виразним та дієвим засобом донесення нового рятівного розуміння до міжнародного суспільства. Конструктивна ідея ноосферно-космічного імперативу може стати важливою національною програмою, красивою та прийнятною, привабливою цивілізаційною пропозицією України світові.

Ключові слова: ноосфера, космізм, Володимир Вернадський, Микола Холодний, антропocosmизм, Джеймс Лавлок, Бруно Латур, Гея, Казимир Малевич, Робер і Соня Делоне.

to the leading role of Kazimir Malevich's artistic work and the intuitively noospheric art of Robert and Sonia Delaunay, whom the author regards as his forerunners.

The article demonstrates that under the current conditions of the modern world, visual representation of a worldview-philosophical concept through art can be the most vivid and effective means of conveying new, life-saving understanding to the global community. The constructive idea of the noospheric-cosmic imperative has the potential to become an important national program—a beautiful, accessible, and appealing civilizational proposal from Ukraine to the world.

Keywords: noosphere, cosmism, Volodymyr Vernadsky, Mykola Kholodny, anthropocosmism, James Lovelock, Bruno Latour, Gaia, Kazimir Malevich, Robert and Sonia Delaunay.

Все що розумно — те неминуче.

Георг Вільгельм Фридрих Гегель

Ми створим світ получший, созіждем день веселейший.

Григорій Сковорода

Воля людини та будь-яких інших істот —

вищих та нижчих — є лише проявом волі Всесвіту.

Голос людини, її думки, відкриття,

поняття, істини та оми є лише голос Всесвіту.

Володимир Вернадський

Постановка проблеми. Незважаючи на тимчасове, як ми сподіваємося та маємо велику надію, божевілля світової війни, яка поки що тільки почалася та йде у гібридній формі на території України, незважаючи на те, що поки що здається, нібито весь світ впав в агресивну взаємну конфронтацію, шовіністичну та мілітаристичну істерію, комплекс екологічних, ноосферно-космічних переконань, прагнення стало-го миру невинно зростає скрізь. Божевілля царює — загальне, безглузде, дике та огидне, — але надія на краще є. Ідею такого непорушного та благого миру блискуче сформулював Імануїл Кант у філософському нарисі «Вічний мир» ще у 1795 році, про нього мріяли багато інших видатних особистостей в історії цивілізації. Віримо, що напрямок руху до об'єднання людства у єдиній ноосфері розуму, за В. Вернадським, та, завдяки цьому об'єднанню, до вічного миру, розвитку, розквіту та процвітання вже скоро стане всесвітнім мейнстримом. Це неминучий закон зворотного ходу маятника, який поки що хитнувся в бік руйнування та розбрату. Сподіваємось, що людство, втомлене від страху та негараздів великої війни, яка в будь-яку мить здатна розповзтись по інших країнах, миттєво та неочікувано перетвориться на ядерну бійню, залякане можливістю самовбивчого взаємного знищення

у цій війні, обов'язково повернеться до ідеї оновленої та більш розумної ноосферної цивілізації. Україна має унікальний шанс виступити як ініціаторка цього всесвітнього процесу, очолити рух, який буде набирати силу та міць. Безперечно, слід оголосити цю пропозицію якнайшвидше — ще під час війни. На перший погляд, ця пропозиція здається невідповідною обставинам, але насправді саме її висловлення у найближчий термін може допомогти Україні у створенні привабливого образу миролюбної та розумної країни. Окрім незліченних переваг, це, безумовно, буде мужній, красивий та гідний вчинок, який приверне дійсню, а не тільки політично ангажовану прихильність до України народів усього світу. Також впевнений, що це викличе справжню повагу до нас, велику вдячність народу України, бо переважна більшість народів світу теж мріють про мир та розвиток, про безпечне, щасливе майбутнє та процвітання. Ми отримаємо визнання всіх без виключення розумних людей космічного корабля планети Земля.

У наукових збірках ІПСМ НАМУ у 2021 і 2022 роках вийшли дві статті мого авторства, які розглядають тему ноосферо-космічного мислення та мистецтва. Пропонована третя стаття — найбільш докладне дослідження, присвячене головному питанню — концепції ноосферно-космічного імперативу. Всі статті пов'язані між собою, доповнюють та розтлумачують різні аспекти цієї надважливої та гостроактуальної, на переконання автора, теми. У першій статті доводилася природна схильність жителів України до космічного світосприйняття, яке бере коріння з прадавніх часів, з панспсихізму, розглядався суто український складник цього світобачення — філософський, частково мистецький. Наголошувалося на важливості прийняття в Україні ноосферо-космічних уявлень та переконань як головної національної ідеї, як нашої прогресивної та розумної цивілізаційної пропозиції світові.

Ще раз стверджую: я глибоко переконаний, що саме така ідея здатна підкреслити привабливість та миролюбність нашого народу, привести нашу країну до розквіту. Окремі блоки були присвячені видатному науковцю та пророку В. Вернадському, геніальним постатям Г. Сковороди, К. Малевича та інших, які є нашими провідними керманічами щодо цього напрямку мислення та повинні стати головними фігурами пантеону національної слави. Друга стаття розповідає про тих постатей історії українського мистецтва, яких більшою чи меншою мірою теж можна віднести до попередників, які інтуїтивно рухалися у напрямку ноосферно-космічного мислення. Також проаналізовано твори деяких сучасних митців України, хто природно близький до цього напрямку. Ця стаття вже більш докладно розкриває витоки моєї концепції ноосферно-космічного імперативу, її основні принципи, ідеї та місію.

У західному та навіть у світовому науковому дискурсі, у філософському та культурному просторі, на жаль, досі не сформоване цілісне бачення концепцій ноосфери та філософії космізму, їх надважливої значущості та перспектив. Є лише поодинокі дослідники, лічені ентузіасти, як, наприклад, наш сучасник, французький фізик Рудольф Б'єран, який вивчає цю тему та видав книжку *«L'impératif cosmique: L'avant-garde russe du 19e siècle»*. На жаль, це яскравий приклад того, що переважна більшість науковців сприймає космізм вузько, як суто російську ідею чи навіть певну ідеологію, а не як широкий світовий рух. Значною мірою це пов'язане з тим, що найбільше матеріалів про концепцію ноосфери та космізму походить з російського інформаційного простору. Там існує справжній вал книжок, досліджень, конференцій на ці теми, з чого можемо зробити припущення, що космізм та ноосфера стають чи не новою державною ідеологією Росії. На жаль, ні в Україні, ні в світі поки що практично не існує досліджень та розуміння космізму як спільного тисячолітнього міжнародного надбання, немає традиції відповідного викладення його історії. Щодо гіпотези ноосфери, яку вперше запропонували саме на Заході Едуар Ле Руа та П'єр Теяр де Шарден, то сьогодні вона, вочевидь перетворилася на достатньо маргінальну, маловідому та малопоширену навіть серед науковців Франції тому. Ідея Геї Джеймса Лавлока, що, як він сам визнає, перетинається з набагато більш ранньою, досконало розробленою теорією ноосфери Володимира Вернадського, висвітлює та акцентує дещо звужений кут зору та не пропонує, як це, наприклад, робить концепція нашого славетного вченого, жодного

позитивного сценарію. Маємо використовувати теорію Лавлока виключно задля привертання уваги, бо ім'я цього науковця та його праця «Гіпотеза Геї» стали широко відомими на Заході, як і пізніші статті Бруно Латура та інших. Є великою помилкою те, що в Україні зовсім мало досліджень, які вивчають українську ланку світового космізму та вчення про ноосферу, наш значний внесок у розквіт цього світобачення в цілому, як і внесок у реалізацію можливості космічних польотів. Це притому, що в нашій історії присутні постаті Г. Сковороди, В. Вернадського, М. Умова, К. Малевича, Святогора, М. Холодного та інших. Як відомо, значною мірою перший політ людини у космос безпосередньо був здійснений завдяки Сергію Корольову, який родом із Житомира. Насправді українські науковці та дослідники, діячі культури зробили більш ніж вагомий внесок в це міжнародне явище. Крім доведення та всебічного розкриття надважливого, рятівного значення концепції ноосферно-космічного імперативу, нового ноосферно-космічного мистецтва майбутнього, бачу своє завдання в тому, щоб сформулювати фундаментальні засади та положення загальної світової історії ноосферно-космічних ідей, висвітлити паралельність, чи симфонічність, багатьох дуже різних відкриттів та прозрінь, докладно розкрити їх український складник. Це здається мені важливим ще й з огляду на те, що саме зараз з України виходить та звертається до людства рятівне для всього світу симфонічне вчення ноосферно-космічного імперативу. Також маю підкреслити, що при написанні цієї статті мені дуже складно утримуватися у прокрустовому ложі академічної мови, бо я глибоко переконаний, що справа стосується реальних загроз знищення чи самовбивства людства, з одного боку, та можливого розквіту та щасливого майбутнього — з другого. Ці полюси перебувають на шальках терезів, які коливаються, і від нас, від кожного, певною мірою залежить те, куди вони схиляться. Реально ми всі знаходимося в найбільш важливому та драматичному періоді існування людства. Буде присутній деякий пафос та надлишкова емоційність, бо тема насправді надважлива! Ще та ще раз намагаюся привести до розуміння: наш час цілком унікальний, небачений. Він безпрецедентний для всієї історії людської цивілізації, оскільки зараз вирішується доля і сенс створення людства та тисячоліть його розвитку. Вирок історії буде оприлюднений вже найближчим часом: бути чи не бути? Сучасний світ повністю зневірений та цинічний, скрізь панує *truth decay* — саме тому, що людство

підсвідомо відчуває більш ніж реальну загрозу зникнення від кліматичних змін на цьому етапі свого існування, лякається небачено ганебною та принизливою загрозою самознищення через можливість світової ядерної війни. Цю жахливу, дикунську бійню, злочинну різню, всесвітню м'ясорубку помилково, за інерцією досі продовжують називати відносно шляхетним словом «війна», хоча насправді це божевілля більше не є війною в історичному сенсі, а чимось набагато страшнішим, грандіознішим та тотальнішим при повній безглуздості. Подію, яка, якщо здійсниться, повністю вб'є все людство або відкине тих небагатьох, хто виживе, до кам'яного віку та, залишивши спустошену, назавжди отруєну радіацією землю, прирече залишки людства до розтягнутого в часі, неймовірно болісного вмирання у небачених стражданнях, потрібно назвати якимось іншим, новим, відповідним до сутності словом. Поки що пропоную використовувати влучний вираз «ганебна бійня там, де ще нещодавно була цивілізація» з чудового фільму режисера Веса Андерсона «Готель “Гранд Будапешт”» за мотивами оповідань великого гуманіста та пацифіста Штефана Цвайга. Сьогодні чимало провідних інтелектуалів світу говорять про те саме. Ми вочевидь маємо колективне передбачення, розуміння реальності цієї небаченої в історії людства загрози. Вона лякає у буквальному сенсі до смерті, призводить до того, що світ паралізовано підсвідомим страхом, істерією. З'явився небувалий масовий психоз, який, можливо, і непомітний на перший неуважний погляд, але реально діє скрізь і всюди. Цей всепланетний психоз разом з панікою та хаосом, які поки що тільки починаються, призводять до того, що всі під його тиском починають робити грандіозні самовбивчі помилки. Впевнений, головна світова проблема полягає у тому, що навіть наймогутніші керівники так званого Deep State під дамокловим мечем небачених загроз їхній безпеці, пануванню та розкішному життю почали робити фатальні помилки. Представники влади всіх, навіть найвпливовіших, країн світу реально більше чи менше збожеволіли під впливом одночасно двох факторів: небаченої могутності своєї влади, марнославства та страху, що паралізує, невизначеності, відсутності перспективи щасливого майбутнього. Під напругою люди починають робити фатальні помилки — як пересічні громадяни, так і могутні правителі. Але саме представники влади у підсумку свого божевілля та помилок ведуть світ до третьої світової чи до знищення з боку Геї. Професор психології з Берклі Дейкер

Келтнер у книжці «The Power Paradox» чудово описав те, як відбувається поступова втрата емпатії та здатність мислити об'єктивно в людини, що отримала владу. В принципі, інтуїтивно найкращі мислителі вже з сивої давнини розуміли невідворотність таких змін у свідомості людей, які вознеслися на вершини влади. Д. Келтнер лише підтвердив ці бачення науковими дослідженнями. Маю зауважити, що шановний професор не врахував ще один, суто сучасний феномен влади, як-от постійні контакти можновладців на різного роду самітах на кшталт G20 чи G7, з одного боку, та БРІКС чи ШОС — з іншого. Саме на цих зустрічах світові можновладці, які вже й до того, кожний окремо, під шаленим тиском влади змінилися, стали нечутливими до потреб пересічних громадян, отримують ще більшу ін'єкцію самомилювання та неадекватності, бо знаходяться в оточенні найвпливовіших людей світу. Вони всі втратили здоровий глузд від відчуття своєї величч, трошки збожеволіли від спокуси керувати життями інших людей. Складно, радше за все взагалі неможливо втриматися у розумі — будь-хто впав би в марнославство, гординю та перестав би відчувати більше чи менше емпатію, в залежності від особистої схильності. На подібних збіговиськах має місце щось на кшталт перехресної інфекції чи ефекту резонансу, коли божевілля кожного значно посилюється божевіллям всіх. Складається враження, що жоден правитель світу сьогодні не в змозі розуміти реальність у всій її складності. Що ж до останніх війн, які ще йдуть на момент написання статті — між Росією та Україною, між Ізраїлем і Палестиною, — жоден народ, нація більше не може претендувати на повну невинність. Трагічних помилок, дурниць та злочинів наробили всі без виключення у світі. Останні бастіони уявлень про світове добро впали назавжди. Освічені та вільні духом люди, на яких не діє однобічна пропаганда, які добре знають історію, бачать, що немає більше так званих воїнів світла на жодній зі сторін. Ті народи, які сторіччями здавалися жертвами постійних нападів і сприймалися як носії справедливості, самі в деяких ситуаціях у суспільній уяві виглядають як кати та вбивці — як мінімум в одній половині людства. Всі нібито прекрасні та пафосні ідеології, як виявилось, завжди лише прикривали бажання грабувати тих, кого визначали нижчими, нерозвиненими, нецивілізованими чи недостатньо правильними. Ні в кого більше немає індульгенції праведності, ніхто — жодна країна, нація, ідеологія чи релігія — не може по праву очолити світовий рух до змін на краще, не може претендувати

на моральне лідерство. Всі дискредитовані протягом історії. Впевнений в тому, що сьогодні світові необхідне повністю нове мислення, особливе та загальне ноосферно-космічне покаяття, визнання помилок і злочинів, зроблених усіма без винятку, прийняття імперативу рівності народів у взаємних злочинах, у вбивствах один одного та знищенні природи. Не шукати та марнославно вигадувати байки про себе та тих, кого вважаєш ворогом, не брехати собі та іншим, не переконувати себе, хто кращий, а хто поганий, бо насправді винуваті всі. Цей шлях протиставлення, самовиправдання та пошуків винних, поганих чи нібито просто нижчих за розвитком, яких можна грабувати чи знищувати, веде у прірву. Вибір дуже простий: чи прийняття загального каяття та ідей ноосферно-космічного імперативу, чи загибель людства у брехливих війнах за істину, де насправді марнославно бреше кожен. Ми всі — хочемо цього чи ні, розуміємо це чи ні — опинилися на роздоріжжі між існуванням та загибеллю. В одному напрямку мислення — знищення людства, в іншому — спасіння, розвиток та процвітання. Дуже сподіваюся, що багато сучасників це вже інтуїтивно відчувають. Варто говорити про це знову і знову, нагадувати про це ще і ще — немає нічого важливішого. Сподіваюся докричатися всіма можливими способами, пробудити, попередити, спрямувати до порятунку.

Також окремо хочу пояснити свідоме використання великого обсягу цитат, яке на перший погляд може навіть комусь здатися надмірним. Це зроблено не тому, що я не знаходжу засобів висловити коло моїх ідей власними словами, а навмисно, цілеспрямовано, розуміючи, що так зване цивілізоване прогресивне світове суспільство — зневірене та налякане, таке, що цілком загрузло в цинічному споживанні та зверхності, — вочевидь не готове сприймати як одкровення роздуми митця з України. Тим більше, що зараз Україна опинилася в жакхливому, пригнобленому та повністю залежному стані та виживає лише за рахунок зовнішнього фінансування з боку Заходу. На жаль, маємо таку реальність, що і в Україні також не готові сприймати незвичні, революційні пропозиції своїх співвітчизників, якщо вони не відповідають загальному та помилковому мейнстриму. А саме він — цей головний, усталений, комфортний для більшості суспільний засіб мислення та самовиправдання, що століттями шукав звинувачень усіх навколо у своїх бідах і застряг в обмеженому трайбалістичному націоналізмі, — є саморуйнівним шляхом, наслідком колективної дурості та марнославного

божевілля. Добре відомо з історії, що щось подібне відбувається час від часу з тим чи іншим народом, коли хвиля самовихваляння та пошуків винних ззовні то здійснюється догори, то заспокоюється до розумної межі. Щиро та пристрасно намагаючись переконати в серйозності та важливості того, що пропонується у статті, вимушений підкріплювати свої думки думками авторитетних постатей з історії людства, тим більше, що щиро захоплююся багатьма з них. Також ще раз хочу підкреслити, що концепція, яку я пропоную, є симфонією: вона на 90 % зібрана з різних прозрінь великого кола геніїв і пророків людства, яких я безмежно шаную, та містить лише невеличкий елемент мого особистого унікального інтуїтивного припущення, про яке розповім далі. Впевнений, що сьогодні саме таке подання матеріалу — з великою кількістю цитат — демонструє повагу до читача, якому надається якнайбільше першоджерел, цікавої та рідкісної інформації, і він сам в змозі зробити висновки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У зв'язку з тим, що у статті розглядається створення принципово нової та притому симфонічної теорії, яка має дуже широкий, небачено багатий спектр витоків та попередників, немає сенсу наводити окремі світові публікації, бо це буде ціла бібліотека. Тим більше, що, як підкреслено вище, в тексті використовується значний обсяг посилань та цитат.

Концепція ноосферно-космічного імперативу

Релігія майбутнього буде космічною релігією.

Альберт Айнштайн

Мені хочеться, щоб це життя ваше було світлою мрією майбутнього, щастям, яке ніколи не закінчується... Я хочу привести вас у захват від споглядання всесвіту...

К. Е. Ціолковський

Брама майбутнього прийме тільки всіх разом, всіх, хто рухається у напрямку, де всі разом зможуть з'єднатися та здійснити себе у духовному оновленні землі.

П'єр Тейяр де Шарден

Викладення основного матеріалу. Володимир Вернадський активно продовжував розробляти свою концепцію ноосфери навіть під час Другої світової війни. У своїх текстах того періоду він наголошував на необхідності переходу людства до принципів нового, ноосферного мислення, яке буде мати своїми наслідками такий стан цивілізації, коли назавжди

будуть припинені всі війни, настане щасливе мирне майбутнє. Тобто під час війни писав саме про мир. Він мріяв та звертався до всіх, бо вірив, що завдяки цьому новому свідомому миру та об'єднанню людство почне розвиватися з ніколи ще не баченою швидкістю. За містичним збігом обставин частину праці над концепцією ноосферно-космічного імперативу я теж виконав під час війни, в Києві, під постійними обстрілами. Район проживання виявився особливо небезпечним, тож ракети з обох боків літали прямо над будинком, де я писав тексти, читав, малював картини днями та ночами. Працю сприймаю як естафету, передану від шановного Володимира Івановича та від багатьох інших світил, маяків в історії людства.

Громадяни світу: Сократ та Герберт Велс

Викладення засад теорії ноосферно-космічного імперативу, яка є основою новітнього візуального мистецтва, почну з перших відомих людству його провісників. Цей відлік особливих, проривних прозрінь, що значно розширили свідомість розумних істот планети Земля, є сенс розпочати з неймовірно сміливого та революційного висловлювання Сократа, якому вже понад дві з половиною тисячі років. Потрібно добре розуміти контекст, наскільки ці його слова були неможливими та навіть зухвалими саме тоді, в тих історичних обставинах, на тлі загальновищаного тоді типу суспільного мислення. Вони вступали у жорстке протиріччя з загальним світосприйняттям як натовпу, так і з помилковими, але авторитетними та настирливими настановами влади та еліти. У той час передовий загін людства — еліністичний світ — ще тільки-но вийшов із примітивних родоплемінних відносин з їх неймовірною напівтваринною жорстокістю та обтяжливою належністю до тієї чи іншої зграї. Навкруги точилися нескінченні криваві битви між полісами — окремими містами-державами, війни з сусідніми та далекими народами — всі воювали з усіма. Трайбалістичне, як його називає Акіле Боніта Оліва, відчуття приналежності до своєї окремої нації, народу, полісу було цілком природним, надважливим та необхідним для банального виживання, а для греків ще й особливо шанованою доблестю. Але Сократ, намагаючись просвітити та повести своїх співвітчизників вперед, до нових обріїв розуму та розвитку, сказав щось протилежне, інше: «Вважаю себе не афінянином, не греком, а громадянином світу!». Небачена сміливість та мужність, неймовірна свобода духу, вільного мислення! Таке розуміння випередило час на тисячоліття, воно більш властиве

досвідченому прогресивному науковцю чи мислителю сьогодення, коли світ вже став набагато свідомішим та відкритішим.

Ніби у діалозі вільних духом та гордих геніїв, крізь час та простір відповідає філософу письменник Герберт Велс: «Наша справжня національність — це людство». Британець це каже через дві тисячі років, і він теж представник гордовитої, марнославної нації, імперії, яка завжди дуже пишалася та пишається нині своїми досягненнями. Очевидно, Велика Британія пишається тим, що й насправді заслуговує шани та поваги, — славною історією та культурою, величезними колоніальними завоюваннями, широким міжнародним розповсюдженням англійської мови, могутністю та впливом. Але Велс, як і Сократ, зміг вийти за межі милуванням своєю країною та нацією, при тому, що у цьому разі є всі об'єктивні передумови для гордості.

Карл Саган і Жак Фреско про планету Земля

Від кінця XX століття подібне розуміння — це вже практично норма для мислячої та розвиненої людини. Ми вже набагато більш розвинені, вже бачили нашу чудову планету з космосу, переконалися наочно, що немає жодних кордонів, які насправді штучні та дикі! Земля виглядає цілісною, одного єдиного блакитного кольору, без якихось поділів. Ба більше, людство вже мало можливість отримати зображення нашої чудової та унікальної планети зі значної відстані. Широко відомою стала фотографія, яку передав нам космічний зонд «Вояджер-1», коли покидав Сонячну систему. Там наша планета виглядає як маленька, ледь помітна крапка серед темряви, крихітна бліда цятка на тлі величезного космосу серед смуг сонячного світла, розсіяного камерою. Знімок був зроблений з ініціативи астронома та письменника Карла Сагана, який дав йому назву і використав як лейтмотив своєї книжки 1994 року «Блакитна цятка: космічне майбутнє людства»: «Погляньте ще раз на цю цятку. Це тут. Це наш дім. Це ми. Всі, кого ви любите, всі, кого ви знаєте, всі, про кого ви коли-небудь чули, всі люди, що коли-небудь існували, прожили свої життя на ній. Безліч наших насолод і страждань, тисячі самовпевнених релігій, ідеологій та економічних доктрин, кожен мисливець і збирач, кожен герой і боягуз, кожен творець і руйнівник цивілізацій, кожен король і селянин, кожна закохана пара, кожна мати і кожен батько, повна надій дитина, винахідник і мандрівник, кожен вчитель моралі, кожен корумпований політик, кожна “суперзірка”, кожен “найкращий лідер”, кожен

святий і грішник в історії нашого виду жили тут — на цій порошинці, підвішеній на сонячному промені...». І ще: «Напевно, немає кращої демонстрації дурної людської пихатості, ніж ця відсторонена картина нашого крихітного світу. Мені здається, вона підкреслює нашу відповідальність, наш обов'язок бути добрішими один до одного, зберігати й плекати блідо-блакитну крапку — наш єдиний дім». Цей вислів Карла Сагана про спільність землян у наш космічний час, коли людство вже з'єднане як мінімум інтернетом, коли ми вже літаємо у Всесвіт, та мудрі слова Сократа, сказані дві з половиною тисяч років тому, повторені на різний лад безліччю мислячих людей, стали першою аксіомою, преамбулою ноосферно-космічного світобачення — нового, особливого відчуття та розуміння себе у спорідненості з людством на безкінечно крихкій та унікальній планеті, яке сприяє розвитку та процвітанню на тисячоліття вперед. Сакральна любов до своєї планети, світу, відчуття своєї єдності з людством, спільності з іншими народами, націями, непереборний природний пацифізм — перша ознака ноосферно-космічного просвітлення. Дуже точно і виразно сформулював таке розуміння Жак Фреско: «Я — патріот Землі. Для мене не має значення, в якому місці на її поверхні живе та чи інша людина. Мені неприємні ігрища владолюбних політиків і мені наплювати, в яких стосунках перебувають наші з тобою країни. Ми всі люди, людство — один біологічний вид. Ми населяємо найкращу з відомих нам планет — Землю. Ми одні на тисячі світлових років навколо. Ресурси цієї синьої точки — все, що в нас є. Я не бачу важливості в тому, хто володіє будь-яким шматочком цієї планети, якщо ми знищимо її ядерним вибухом або просто витратимо всі життєво важливі запаси, намагаючись довести свою уявну правоту. Я люблю свій дім — свою планету Земля». І ще одна невеличка історія від цього видатного мислителя, футуролога та палкого борця за мир та розум: «За часів моєї молодості, яка пройшла в Нью-Йорку, я відмовився виголошувати клятву вірності прапору. Звісно, мене направили в кабінет директора, який запитав: “Чому ти не хочеш скласти клятву вірності? Адже всі це роблять!” Я відповів: “Колись усі вірили, що Земля пласка, але це не означає, що так воно і є”. Я пояснив, що своїми досягненнями Америка зобов'язана іншим культурам і народам, і я б вважав за краще скласти клятву вірності Землі та всім її мешканцям. Зайве говорити, що незабаром після цього я покинув школу і обладнав у себе в кімнаті лабораторію, де взявся до вивчення природознавства та інших наук. І тоді

я зрозумів, що Всесвіт підпорядковується законам, і що людина, як і саме суспільство, не є винятком. Потім, у 1929 році, стався біржовий крах, який став початком того, що зараз називають Великою депресією. Я не міг зрозуміти, чому мільйони людей залишилися без роботи, втратили житло і були змушені голодувати, тоді як заводи простоювали, і ресурси були, як і раніше, доступні. Саме тоді я усвідомив, що правила економічної гри у своїй основі помилкові. Незабаром після цього почалася Друга світова війна, під час якої багато країн послідовно знищували одна одну. Після закінчення війни я підраховував, що всі витрачені на руйнування кошти і ресурси могли б легко забезпечити всім необхідним кожному людину на планеті. Відтоді я спостерігаю, як людство рие собі могилу. Як постійно розтрачуються і знищуються безцінні вичерпні ресурси в ім'я прибутку і вільного ринку. Я спостерігаю, як соціальні цінності зводяться до штучного матеріалізму і бездумного споживання. І як фінансові сили контролюють політичну систему нібито вільного суспільства. Зараз мені 94 роки. Боюся, що моє ставлення до цього залишилося таким самим, як і 75 років тому. Час припинити це безумство».

Про любов до зоряного неба і Всесвіту

Другою ознакою ноосферно-космічного просвітлення, яка пов'язана з першою, я вважаю розуміння та особливе відчуття величі та краси космосу, прийняття його надважливого значення, природне тяжіння та любов до зоряного неба, які завжди були притаманні надчутливим та найрозвиненішим мислителям людства. Сьогодні, в умовах небаченої загрози самому існуванню цивілізації, всім нам неймовірно важливо прагнути саме до такого відчуття. Воно практично та дієво відводить нас від палаючої взаємної ненависті, самовбивчих та ганебних війн, просвітлює, веде до розуму, відчуття відповідальності за світ та у підсумку — до щасливого майбутнього.

Приховане десь у глибині душі відчуття зоряного неба, Всесвіту як своєї справжньої вітчизни, місця створення та існування безсмертної душі, підсвідомо, ще з раннього дитинства присутнє у багатьох. Дивлячись на зірки, ми іноді пригадуємо дивні спогади, що десь там наша обитель безкінечного щасливого перебування, відкіля ми лише ненадовго, з певною метою та завданням були відправлені на планету Земля. На жаль, більшість людей, коли виходить з дитинства й юності з їх інтуїтивною надчутливістю та мріями, потрапляє в образливу, жорстоку, виснажливу

коловерть так званого дорослого життя і забуває ці спогади про мандри своєї вічної душі. «До двадцяти п'яти років більшість людей вже стають повними крестинами. Ціла нація болванів, які збожеволіли на своїх автомобілях, харчах та нащадках», — колись так зіслено висловився відомий анархіст та правдолюб Чарлз Буковскі. На жаль, в цьому є правда. Тягар відповідальності, купа обов'язків та турбот пригнічує та вбиває тонке відчуття зоряного неба, Всесвіту як своєї справжньої вітчизни. Але у деяких особистостей ця таємнича пам'ять та любов до зірок залишається назавжди. Крізь всі перешкоди, попри все, до чого ми примушені, приречені без нашого бажання та згоди своєю напівтваринною матеріальною природою, крізь виснажливу та огидну боротьбу за виживання, конкуренцію, крізь постійне занепокоєння та перманентну напругу необхідності розмноження, обридливий пошук сексуального задоволення, крізь суспільно визначений та нав'язаний нам тягар обов'язково мати нащадків, трагічну самотність, недовіру, настоженість та ворожість до інших — ця мелодія Всесвіту якимось дивом звучить у душі. Усвідомлення таємного зв'язку з величним зоряним небом не зникає навіть крізь криваву та безглузду низку різного типу мерзотних, ганебних та божевільних конфліктів, протистоянь, війн, крізь безліч інших речей, які нам штучно нав'язані. Саме воно, це тонке та майже ефемерне відчуття як незгасний вогник палає та підживлює віру у вищий сенс нашого життя. Як тут не згадати засновника спостережної астрономії Тихо Браге! Він у 1574 році в лекції «Про математичні науки» (яку він прочитав у Копенгагенському університеті) говорив про вплив на людину небесних тіл, зокрема таке: «Крім того, я залишаю остеронь річ, яка повинна бути зрозуміла для кожного розуму, що людина живе завдяки деяким прихованим причинам, і харчується з боку неба ще більш високим чином, ніж з боку води, повітря та інших низьких елементів, і досягає неймовірної спорідненості з зірками».

В історії цивілізації знаходимо чимало близьких за духом особистостей, які не втратили містичної космічної пам'яті та з якихось невідомих нам причин стали тим невеличким передовим загоном, який піднявся на вищий щабель еволюційного розвитку. Саме ці постаті намагаються вести за собою всіх інших жителів планети Земля у вірному напрямку. Слова Миколи Федорова про те, що всі події навкруги потрібно оцінювати «з висоти Космосу», дуже близькі за змістом до відомого латинського вислову *sub specie aeternitatis* («з погляду вічності»)

і розкривають необхідність підійматися у мисленні до загальнолюдського, метаісторичного, всесвітнього світосприйняття.

Ідея ноосфери Володимира Вернадського і П'єра Теяра де Шардена

У своїй концепції ноосферно-космічного імперативу я синтезував низку наукових теорій, філософських вчень, теологічних та езотеричних уявлень Заходу та Сходу, стародавніх прозрін та надсучасних відкриттів. Серед них вирішальне місце посідає спільне пророче передбачення французьких науковців Едуара Ле Руа, Теяра де Шардена та українського генія Володимира Вернадського про появу ноосфери. Саме Вернадський, працюючи десятки років над цією темою, досконало та всебічно розробив ідею ноосфери. Вернадський добре розумів значення того, що йому відкривалося, для всього людства. «Я ясно став усвідомлювати, що мені судилося сказати людству нове в тому вченні про живу речовину... і що це є моє покликання, мій обов'язок, накладений на мене, який я повинен проводити в життя — як пророк, який відчуває в собі голос, який закликає його до діяльності. Я відчув у собі демона Сократа». Цікаво, що він також згадує Сократа, зі слів якого я почав цю статтю. Маю нагоду навести декілька цитат, які ясно висвітлюють головну ідею вчення ноосферно-космічного імперативу та мистецтва.

П'єр Теяр де Шарден:

— «Ми відчуваємо, що в нас проходить хвиля, яка утворилася не в нас самих. Вона прийшла до нас здаля, одночасно зі світлом перших зірок. Вона дісталася до нас, все сотворивши на своєму шляху»;

— «Для людини немає майбутнього, очікуваного в результаті еволюції, поза її об'єднанням із іншими людьми»;

— «Ми досі не маємо уявлення про можливі масштаби “ноосферних” ефектів. Резонанс людських вібрацій мільйонів! Цілий пласт свідомості одночасно тисне на Майбутнє! Колективний та адитивний продукт мільйонів років Думки!».

Володимир Вернадський:

— «Перед людством відкривається величезне майбутнє, якщо воно зрозуміє це і не буде використовувати свою працю та розум на самознищення»;

— «Давня інтуїція про істот Землі, зокрема, про людей як дітей Сонця, значно ближча до істини, ніж думають. Істоти Землі — продукт складного космічного процесу»;

— «Головне та характерне — це єдність людства. Воно йде до космічності свідомого життя».

Астрономія, космогонія, космізм

Особливе значення у розробці принципів ноосферно-космічного імперативу мають сучасні наукові космогонічні гіпотези, філософія космізму як велике та різноманітне загальнолюдське світоглядне вчення. Першими його провісниками маю назвати астрономію та видатних астрономів. Перекоаний, що саме з цікавості та любові до зоряного неба взагалі починається розвиток людини розумної, створюється цивілізація, розквітає все найкраще в людстві. Це не тільки моя думка, а також переконання багатьох відомих науковців світу. Астрономію справедливо вважають першою наукою, яку людство почало практикувати на світанку свого існування і яка сприяла появі всіх інших наук. Дивовижно, але саме так відбулося і особисто зі мною. З дитинства я просто обожнював зоряне небо та пристрасно, докладно вивчав астрономію, жваво цікавився концепціями будови Всесвіту. Ще задовго до появи такого предмету, як «Астрономія» у десятому класі школи, знав його набагато глибше, ніж потребує шкільна програма. Серед моїх героїв та друзів, які надихали мене у дитинстві і продовжують надихати безмірно й зараз, чудові Фалес Мілетський, Анаксимандр, Аристарх Самоський та Гіпарх з Нікеї, Піфагор (який взагалі запропонував слово «космос»), Епікур (який був не тільки мудрим філософом, але й також вчив, що Всесвіт нескінченний і вічний). Продовжуючи цей перелік, згадаймо ще багатьох: це дивовижний Аль-Біруні, який ще у X столітті стверджував, що далекі зірки схожі за своєю природою на наше Сонце, Джордано Бруно, Галілео Галілей, Миколай Копернік, Йоган Кеплер, Жорж Леметр, пристрасні популяризатори астрономії Каміль Фламаріон, Едвін Габл та інші. Велике враження справила на мене у дитинстві книжка Йосипа Шкловського «Всесвіт. Життя. Розум».

Саме з зірковим небом, його відображенням у мистецтві пов'язані й останні надії на спасіння людства, його повернення на шлях розуму, до ноосферно-космічного світобачення. Серед інших наук особливий вплив на створення вчення мала теоретична фізика, її різноманітні концепції про будову Всесвіту: сера Ісаака Ньютона, П'єра-Симона Лапласа, Ніколи Тесли, Альберта Айнштейна, Енріко Фермі, сера Роджера Пенроуза, космічного мрійника Фримена Дайсона, Стивена Вайнберга. Постать Г'ю Еверета, який запропонував теорію множинного Всесвіту, навіть надихнула мене на окрему виставку, яка відбулася у виставковому залі Національної академії мистецтв України. Деякий час я навіть називав своє мистецтво «еверетика».

Астрономія, космогонія, теоретична фізика, філософія та багато іншого поєдналося у космізмі. Ще з глибокої давнини багато часу спостерігаючи за зоряним небом, наші далекі предки помітили синхронність деяких важливих природних подій, циклів, який вони цілком логічно віднесли до впливу Всесвіту на земне життя. Так сформувалося інтуїтивне, містичне відчуття єдності Всесвіту та людини як його невилучної частини, притаманне цивілізації вже тисячі років. Починаючи від шумерської, давньоєгипетської, давньогрецької, давньоіндійської, давньокитайської традицій, такі погляди існували у міфології, філософії, науці, літературі, мистецтві, релігії різних народів та континентів, зокрема в українській культурній традиції. На жаль, дуже багато імен загубилося в історії. Тому заведено вести відлік появи окремого космічного світобачення як попередника філософії світового космізму від пророчих уявлень вже згадуваних Фалеса, Анаксагора, Піфагора. Пізніше близькі філософії космізму ідеї час від часу спалахували у різних особистостей: Джордано Бруно, Марсіліо Фічіно, Григорія Сковороди, Луї Огюста Бланкі, Александра фон Гумбольдта та багатьох інших. Розквітає космізм, формується у велику впливову систему у другій половині XIX — на початку XX сторіччя в ідеях та відкриттях Миколи Федорова, Костянтина Циолковського, Олександра Чижевського, виблискує у поезії Волта Вітмена, у прозі Ралфа Волдо Емерсона та безлічі інших постатей. На різних континентах вони всі, здається, відчули якийсь спільний колективний поштовх.

Однією з головних постатей космізму, безумовно, є скромний бібліотекар та мрійник Микола Федоров. Його неймовірна, запаморочлива теорія про надважливу, найпершу для всього людства мету — знайти науковий засіб воскресіння у виправленому виді всіх наших предків та після того розселення жителів планети Земля у Всесвіті — є небачено зухвалою, найбільш революційною та, можливо, найбожевільнішою ідеєю за всю історію цивілізації. Він пропонує людству, всім нам, самим знайти можливість здійснити те, що раніше вважалося справою Бога. Радше за все, ця ідея безкінечно утопічна. Але що таке утопія? Добре відповів на це запитання Ернст Блох, видатний утопіст, творець «філософії надії», який вважав, що утопія це не просто вигадка і мрія про нездійсненне, а найважливіша, фундаментальна властивість гомо сапієнса, який взагалі і перш за все є людиною, яка мріє. Інший видатний мислитель, Гастон Башляр, теж стверджував щось схоже: справжня людина — це взагалі людина, яка марить. Чи не є дійсним

мірилом величі людини те, про що вона мріє, чого бажає, на що готова покласти своє життя? Вважаю, що саме так, особливо, якщо це мрії про щось зовсім не індивідуальне, егоїстичне, а про щастя та процвітання всього роду людського. Наведемо кілька цитат Миколи Федорова:

— «Здатність жити у всьому Всесвіті, давши можливість роду людському населити всі світи, дасть нам силу об'єднати світи Всесвіту в художнє ціле, багатоединим художником якого, на кшталт Триєдиного Творця, буде весь рід людський, у сукупності всіх воскреслих і відтворених поколінь»;

— «Наш простір служить переходом до простору, небесного простору, цієї нової ниви для великого подвигу».

Небачений підйом енергії, віри та надії на ліпше майбутнє людства окриляли від середини XIX — початку XX сторіччя багатьох мислителів, митців, вчених та літераторів по всій земній кулі. Це якийсь неймовірний збіг, бо у цей час всі робили свої відкриття окремо, приймали якусь схожу інформацію, знаходячись на різних континентах та навіть не здогадуючись про існування одне одного. Не можу у цьому зв'язку не пригадати теорію Льва Гумільова про таємне космічне випромінювання, яке й є справжньою причиною пасіонарних спалахів в історії людства. Володимир Вернадський, Теяр де Шарден, хоча вони більше опікувалися справами Землі, теж, безумовно, надважливі постаті космізму, бо ноосфера поєднує космічний простір з колективною оболонкою розуму нашої планети. Всі їхні бачення, ідеї та теорії в цілому є філософією космізму.

Святогор про повне панування людини у Всесвіті

Окремо хочу згадати неймовірно сміливі, яскраві та зухвалі, грандіозні та утопічні мрії українського біокосміста-вулканіста, поета та анархіста Олександра Агієнка (Святогора), на жаль, практично зовсім забутого в Україні. Він гаряче бажав неможливого та вищого — повного панування людини у Всесвіті, мріяв про можливість вільного та необмеженого, миттєвого пересування на будь-які космічні відстані, жадав повного безсмертя всіх людей — як тих, що живуть зараз, так і воскресіння всіх, хто жив раніше, у кращій, виправленій формі. Наведу кілька цитат Святогора:

— «Для нас найперша цінність є реальне безсмертя особистості і життя її в космосі»;

— «Ми поклалися на свій невичерпний інстинкт безсмертя, на жагу до нескінченної великої творчості і довірилися нашій біокосмічній свідомості»;

— «Дотепер людство було подібне до людей стародавнього філософа, які перебували в печері, де бачили тільки тіні речей. Нині ж, в особі біокосмічного авангарду, людство може бути подібне до тих самих людей, але які вже вийшли з печери і побачили при сонячному освітленні справжні речі, навіть вирішили поглянути на саме сонце»;

— «Потрібен надлишок сили радісної, такої, що грає... Тут похмурі фізіономії безсили, не потрібні. Тут серйозні і тільки серйозні чола недостатні. Тут потрібні сплеск, порив, райдужні бризки, наявність якоїсь особливої безтурботності, вільної відданості. Все це тільки в надлишку сили»;

— «Це проблема про те, як здолати космічний простір, стати громадянином космосу, активним учасником космічного життя, який своєю навченою волею регулює і трансформує рух космічних тіл, перебудовує старі, творить нові світи».

Небачений фантазер та мрійник, він зміг сконцентрувати в одне ціле всі найвищі мрії людства. На мій особистий погляд, він є українським мислителем за його схильністю до бунту проти будь-яких обмежень, пригнічень, які здійснює над особистістю будь-яка влада та ідеологія, за свободою духу та гедонізму.

Антропокосмізм Миколи Холодного

Для нас дуже важливо, що саме в Україні з'явилася перша в світі концепція антропокосмізму видатного українського вченого Миколи Холодного — теж, на жаль, майже забутого. Це тим більше сумно, бо антропокосмізм є ментально українським явищем, в якому наочно простежується зв'язок з архетипами споконвічної української духовної культури, а саме — архетипом «сковородинської людини». Григорій Сковорода, як я докладно доводжу це у своїй попередній статті, безперечно, один із пророків світового космічного світобачення. Було б дуже важливо підняти на державний рівень ідею про те, що в умовах сучасності, особливо на тлі грандіозних кліматичних змін, небаченого та загрозливого забруднення планети, антропокосмізм треба розглядати як один із напрямів української національної філософії. Ба більше, ідеї Холодного могли б слугувати джерелом духовності і дієвих ціннісних орієнтирів як для жителів України, так і світу, стати нашим надважливим посланням іншим народам та країнам. Вважаю Холодного одним з провісників нового, ноосферно-космічного, екологічного погляду на стосунки людства та природи. Наведу фрагменти з текстів Холодного, що виглядають як надсучасні за мисленням:

— «У стосунки між людиною і природою все більшою мірою проникають нові початки — прагнення не лише підкорити її сили своїй волі, але й якомога глибше проникнути в таємниці структури і еволюції космосу, матерії, безвідносно до можливостей використання набутих знань для практичних цілей. Народжується переконання, що лише на цьому шляху можна знайти ключ до розуміння природи самої людини як органічної частини космосу, ним породженої і з ним нерозривно пов'язаної»;

— «Людина — це людський мікрокосмос — органічна частина усього величезного світового цілого, нерозривно пов'язана з ним і зобов'язана йому своїм існуванням. Немає і не повинно бути ніяких меж між світом людини і всім іншим Всесвітом, отже, не можна протиставляти їх»;

— «Людина — від народження до смерті — лише одна світлова хвиля. І як ця хвиля, виникаючи в ефірі, в найкоротшу мить свого існування висвітлює з мороку все, чого торкнеться, так і свідомість окремої людини на якийсь найменший відтинок часу кидає на довколишній Всесвіт світло живого споглядання, досягнення й думки. Та завдяки повторюваності й спадкоємності людських свідомостей ці окремі спалахи світла зливаються в один потужний, безперервний світловий потік. Людська думка стає ніби свідомістю Всесвіту, адекватною йому в просторі й часі».

Внесок України у світовий космізм дуже вагомий. Наприклад, видатний фізик Микола Умов під час роботи в Одеському університеті розробив основи нового, космічного світогляду у фізиці. Він писав, що «людина може мислити себе як частину, як одну із скороминущих ланок Всесвіту». Поява життя, на його думку, є явищем малоімовірним, майже дивовижним: з'явившись, ствердившись на Землі, воно розвивається у бік форм, найбільш здатних до подальшого самовдосконалення: «І у цьому напрямку з'явився на землі розум у всеозброєнні наукового знання: це — остання ставка живого! Остання ставка!». Всесвіт поступово, крок за кроком, старанно, за мільярди років створив життя, радше за все, якщо урахувати теорію імовірності, захищав та зберігав його на етапі формування та розвитку, але у наш час, коли багато що ми можемо самі, вже не діє космічна гарантія життя. Тут спостерігаємо перетинання з релігійною ідеєю свободи волі. Тобто зараз ми повинні значною мірою взяти турботу про своє збереження на себе. Головний сенс існування вже нас усіх — розвиненого, розумного людства — полягає у тому, щоб берегти та стверджувати життя на планеті Земля. Можемо засвідчити, що саме

таке розуміння збігається з гостро сучасним, екологічно обізнаним поглядом ряду світових прогресивних науковців та є надважливим у вченні ноосферно-космічного імперативу.

Сьогодні розвиток космізму продовжується у різних формах, чимало авторів активно просувають цей напрямок, як, наприклад, вже згадуваний Карл Саган з його космічним ентузіазмом:

— «Ми втілюємо собою Космос, який досяг самосвідомості. Ми почали пильно вдивлятися в наше походження: зоряна речовина, яка міркує про зірки»;

— «Ми відповідаємо за Землю. Ми зобов'язані вижити не тільки заради самих себе, але так само заради того давнього і величезного Космосу, який нас породив»;

— «Азот у нашій ДНК, кальцій у наших зубах, залізо наша кров, вуглець у наших яблучних пирогах був зроблений з зірок, що руйнуються. Ми створені із зіркового матеріалу»;

— «Космос є всередині нас... ми — це спосіб, яким космос пізнає себе».

Симфонічність вчення ноосферно-космічного імперативу та пацифізм

У вченні ноосферно-космічного мистецтва майбутнього дуже важливе місце посідають, окрім внеску вищезгаданих постатей, філософія серця Григорія Сковороди, прозріння Чжуан-цзи, Джованні Піко дела Мірандоли, Авероеса, Альберт Швайцера та багатьох інших мислителів. Суттєвим складником вчення ноосферно-космічного імперативу є пацифізм Генрі Дейвіда Торо, Махатми Ганді, Барта де Лігта та інших.

М. Лосський писав: «Уся трагедія... ХХ століття саме й полягає в тому, що ми відкинули найважливішу систему знання. Це система одкровення, що розкриває космічну природу життя і знання». Можемо впевнено стверджувати, що, на жаль, це саме так: трагедія в тому, що людство досі не сприйняло на необхідному рівні ідею ноосфери — колективного розуму, необхідність рішучого припинення війн та тисячорічних протистоянь рас, народів, віровизнань, важливості об'єднання заради щасливого майбутнього. Якби людство уважніше дослухалося до ідей, чи навіть більше — до прозрень Вернадського, Холодного, Теяра де Шардена, Джеймса Лавлока та багатьох інших пророків, то, можливо, вдалося б уникнути таких величезних потрясінь та трагедій, які трапилися у ХХ столітті та, на жаль, продовжуються та розгортаються на весь світ зараз, у ХХІ столітті. Ті самі застарілі конфлікти, протистояння, взаємна ненависть та агресія, що стали

причиною перших двох світових війн, довели зараз цивілізацію до межі самознищення.

На питання, чому людство поки що не чує голосів тих, хто намагається вивести його до світла, на рятівний та вірний шлях, можливо, відповідає Альбер Камю у своєму есеї «Століття страху» з циклу «Ні жертви, ні кати», який був написаний невдовзі після закінчення Другої світової війни, у листопаді 1948 року: «Найбільше, воістину, в нашому світі вражає те, що більшість людей (за винятком вірян усілякого штибу) позбавлена майбутнього. Не існує справжнього життя без проєктування майбутнього, без обіцянки дозрівання і прогресу. Життя біля стіни — це життя собак. Ну, так що ж! Люди мого покоління і того покоління, яке сьогодні увійшло до майстерень і на факультети, жили і живуть дедалі більше як собаки. Природно, це не перший випадок, коли люди перебувають перед фізично відчутним глухим кутом майбутнього. Але вони зазвичай здобували перемогу словом і криком. Вони зверталися до інших цінностей, які давали їм надію. Сьогодні ніхто більше не каже (окрім тих, хто повторюється), що світ видається керованим сліпими й глухими силами, які не чують ані криків попередження, ані порад, ані благання. Щось було винищено в нас щойно пережитою виставою років. І це щось — вічна віра людини, здатна переконати в тому, що можна домогтися від іншої людини гуманного відгуку на звернену до неї мову гуманізму. Ми бачили, як брешуть, принижують, вбивають, депортують, катують, і щоразу не було можливості переконати тих, хто це робив, не робити цього, тому що вони були впевнені в собі і тому що абстракція (спадкоємиця ідеології) не переконує».

Різними голосами, висвітлюючи різні аспекти гігантської тотальної та всебічної проблеми людства, говорять різні вчені, філософи, письменники, діячі культури. Різноманітність у величній симфонії — на мій погляд, надважливий аспект мислення, тож кількість тих, на кого спирається у своїх висновках моя ідея, велика та різноманітна. Можу тільки повторити за відомим фізиком, космологом Фріменом Дайсоном: «Я не стверджую за собою ніякої здатності читати думки Бога. В одному я все ж упевнений. Коли ми дивимося на пишність зірок і галактик у небі та пишність лісів і квітів у живому світі навколо нас, цілком очевидно, що Бог любить різноманітність. Можливо, Всесвіт побудований за принципом максимального розмаїття. Принцип максимального розмаїття свідчить, що закони природи і початкові умови на старті часів такі, щоб зробити Всесвіт настільки

цікавим, наскільки можливо. Як результат, життя можливе, але не надто легке. Максимальна різноманітність часто спричиняє максимальний стрес. Зрештою, ми виживаємо, але лише на межі того. Таким є сповідання віри наукового еретика».

Мені здається можливим та відповідним написати навіть так: божественна різноманітність! Сакральна! Тож продовжимо.

Екологія, «Гіпотеза Геї» Джеймса Лавлока та моє особисте передбачення

Окремою важливою ланкою пропонованого вчення є ідея екології, розуміння необхідності збереження природи чудової, наданої нам у дарунок планети Земля, а отже величезна повага до таких постатей, як Альдо Леопольд, Дейвід Атенборо, Елізабет Колберт та багато інших.

Відома «Гіпотеза Геї» нашого сучасника британця Джеймса Лавлока є одним з найголовніших складників вчення. Досліджуючи різні геологічні та біологічні процеси, він дійшов висновку, що наша планета Земля — жива та навіть, можливо, розумна істота, яка негативно реагує на руйнівну діяльність, забруднення, нищення біологічних видів та інші злочинні вчинки. За пропозицією свого близького друга, відомого письменника Вільяма Ґолдинга, Лавлок почав використовувати давньогрецьке слово Гея. У статті в «The Independent» у 2006 році Лавлок попереджає про те, що загрозові кліматичні зміни будуть прискорюватися та ставати дедалі потужнішими, і якщо не вжити термінових заходів, вони, на жаль, дуже швидко знищать людство. За його розрахунками, це може статися вже до кінця XXI століття. Він закликає: «Нам доведеться зважити на швидкий темп змін і зрозуміти, як мало часу залишилося для дій, кожна громада і кожна нація повинні знайти краще використання ресурсів. Їм доведеться підтримувати цивілізацію будь-якими можливими способами».

Лавлок стверджує, що таким чином Гея реагує на порушення з боку людства балансу біосфери, на перенаселення, на численні екологічні злочини. За гіпотезою Лавлока, за допомогою кліматичних змін та серії надпотужних землетрусів Гея буде намагатися знищити людство, яке стало загрозою для різноманітності життя на Землі. Багато у чому поділяючи бачення Джеймса Лавлока, погоджуючись з ним у розумності Геї, я, менше з тим, маю особисте бачення та переконання. Це дуже давнє, інтуїтивне медіумічне бачення. Воно полягає у тому, що насправді Гея (наша чудова планета Земля) є невід'ємною частиною

Вищого Розуму Всесвіту, який створив нас з певною високою метою та активує процеси жажливих кліматичних змін насамперед у відповідь на взаємну ненависть та війни, реагуючи на марнославство окремих націй і народів, релігій та ідеологій, зверхність та впевненість у своїй перевазі та інші ілюзії, які викликають ворожнечу та ганебні війни, що на цьому етапі розвитку людини вже повинні були б бути назавжди заборонені, особливо після появи самовбивчої ядерної зброї. Сучасні війни — це помилкове та самовбивче відхилення від Вищого Задуму, тож з метою напоумити людство використовуються природні катастрофи, зміни клімату та інше. Екологічні та інші чинники не є принциповими для рішення питання знищення людства — радше для попереджень, які поки ще відбуваються. Головний фактор — самовбивчий шлях війн, ворожнечі та ненависті, відхід від правильного еволюційного напрямку, який веде до того, що людство здобуває всепланетну ноосферно-космічну свідомість. Таке бачення реального впливу війн на прояви руйнівних природних явищ було поширене раніше в історії та й сьогодні притаманне дуже багатьом мислителям, містикам, пророкам та навіть академікам. Висловлюю своє особисте містичне бачення, пророцтво, що після припинення всіх війн назавжди, після знищення зброї масового ураження, розпуску армій тощо, після початку процесу об'єднання людства, кліматичні зміни вщухнуть. Поставімо логічне питання: що буде поганого, якщо я та інші, хто вірить в це, помиляємося? Адже тоді людство зможе насолоджуватися миром у той час, який в нього ще є, та об'єднати зусилля науковців всього світу для пошуку рішення. Тобто з будь-якого погляду це виграшна пропозиція.

Саме тому, що існує елемент дуже особистого містичного передбачення, відмінного, наприклад, від теорії Лавлока, називаю концепцію ноосферно-космічного імперативу вченням.

Нова свідомість. Сенс існування людства

Стверджую, що вчення ноосферно-космічного імперативу, його ідея переходу людства до принципово нової, мирної та квітучої ноосферної цивілізації, певною мірою є підсумком всього свідомого розвитку та самовдосконалення розуму на нашій планеті. Практично всі розвинені, досвідчені люди протягом усієї історії цивілізації є його співавторами більшою чи меншою мірою. Це всі ті особистості, що були та є шукачами та дослідниками, носіями знань, світла, добра, провісниками ідей миру, єдності та порозуміння людства, прагнень до вищого — безліч

святих та пророків, науковців та філософів, письменників та поетів, композиторів та художників. Тобто колективним автором вчення є вся та особлива, нехай невеличка, але творча частка людства, яка займалася створенням, будівництвом та розвитком цивілізації, науки та культури у той час, як інші воювали та руйнували. За всю історію людства таких особистостей, більш чи менш відомих, зібралися б мільйони. Саме ці, еволюційно більш розвинені, особливі люди і створюють величну симфонію всього найкращого, всіх здобутків та досягнень цивілізації. Перехід до ноосферно-космічної свідомості переважної більшості жителів планети Земля — це і є одвічна мрія, прагнення людства до самореалізації, до здійснення своєї вищої космічної місії. Воно і є добром у загальнолюдському розумінні! Прийняти таку незвичну, неочікувану та неймовірно величну думку одразу складно, але впевнений, що саме так і є насправді. Добро повинно перемогти! Тоді ми всі переможемо і не буде переможених! Навіть можу стверджувати зовсім грандіозну річ: спрямованість руху як окремої особистості, так і людства в цілому до ноосферно-космічної свідомості — це і є головний та найвищий прояв людського у людині! Це вища стадія та сенс створення та існування людства! Те єдине, що остаточно відокремлює нас від тварин, те що робить людину людиною в вищому сенсі цього слова! Взагалі, людина у такому разі можлива тільки ноосферно-космічна, іншої не буде, вона буде знищена як невдалий проєкт чи знищить себе сама. Впевнений, саме в припиненні війн назавжди, у вічному мирі, переході до ноосферної цивілізації, після якого настануть тисячоліття процвітання та небаченого розвитку, полягає Вищий Задум. Це і є мета, задля якої Вищий Розум Всесвіту, Бог, якщо так зручніше називати велику таємну силу, створили розумне людство! Можливо, це вирішальний іспит, який ми повинні скласти, новий якісний етап еволюції, після проходження якого настане омріяна та передбачена пророками золота ера загального щастя людства.

Що пропонує вчення ноосферно-космічного імперативу?

1. Добровільне та свідоме розуміння та прийняття з боку переважної більшості населення планети Земля ідей ноосфери, об'єданого людства, визнання високої космічної мети створення та розвитку цивілізації для подальшого довічного мирного, щасливого співіснування, розквіту та процвітання.

2. Повна заборона війн, розпуск всіх армій світу, знищення зброї масового ураження, визнання всіх народів, рас, націй рівними та вільними, що добровільно об'єднуються у розумінні своєї відповідальності перед Геєю, Вищим Розумом Всесвіту, який створив нас.

3. Прагнення розвитку та виконання високої космічної мети, з якою було створене людство. У просвітництві, доведенні до людства цих ідей, полягає місія вчення ноосферно-космічного імперативу та, відповідно, мистецтва, що його ілюструє, доповнює та розкриває.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2024